

примеры возможного перевода собственных имен и анализируются причины ошибок в современных номинативных презентациях

Ключевые слова: имя собственное, перевод, разряды собственных имен, объект номинации, право на имя.

Mozhovi Volodymyr. Conditionality of the Translation of own Names by the Legal Importance of Objects of the Nomination. The author reveals the technique of transfer of the main categories of onym lexicon from Russian into Ukrainian, considering the rights of the owner, the social and legal importance of objects of the nomination, feature of language systems and unity of approaches to their functioning in different proprial cultures. The article defines limits of possible changes in lexico-semantic, phonetic-graphic, morphological and spelling «drawing» of a proper name (in this case in the Russian-Ukrainian official context) on the basis of allocation in its structure of specific onym language units – phononyms, graphonyms and morphonyms, capable to keep and adequately transfer legal information about primary or modern owner in related languages. The most indicative examples of the possible translation of proper names are offered and the reasons of mistakes in modern nominative presentations are analyzed.

Key words: proper name, the translation, categories of proper names, object of the nomination, the right for a name.

Стаття надійшла до редколегії
31.03.2014 р.

УДК 821.161.2-1.03Шевченко

Алла Павлюк,
Оксана Рогач

Творчий спадок Т. Г. Шевченка в перекладах іноземними мовами

Стаття присвячена аналізу перекладів Т. Шевченка іноземними мовами, а також визначенню місця творчості поета в літературному житті Західної та Північно-Західної Європи, окресленню часових, кількісних і якісних параметрів перекладів його творів польською та німецькою мовами, установленню ролі українських перекладачів та письменників у презентації творчості поета іноземній спільноті, виокремленню імен основних зарубіжних перекладачів Т. Шевченка, простеженню важливості фонових знань та їхнього впливу на результати перекладу.

Ключові слова: Шевченко, переклад, фонові знання, національна культура, польськомовний та німецькомовний переклади.

Постановка наукової проблеми та її значення. Упродовж тривалого часу творчий спадок Т. Г. Шевченка становить великий інтерес для літературознавців, істориків, культурологів, етнографів і перекладознавців, адже його твори інформативно вагомі з погляду національної культури та літератури, а також побуту, історії, звичаїв, традицій, вірувань. Для цієї розвідки особливо важливими є дослідження з географії перекладацьких робіт, оскільки саме вони засвідчують популярність і значущість національного митця на міжнародних теренах. Як зазначає відомий вітчизняний мовознавець і перекладач Т. Р. Кияк, «... навіть важко уявити собі, скільки інформації, цілих пластів чужомовної культури, духового багатства втрачала б світова цивілізація у випадку відсутності перекладу як явища» [1, с. 3].

Аналіз досліджень цієї проблеми. Пропонована розвідка присвячена аналізу перекладів творів Т. Шевченка з огляду на географічні фактори, а також вивчення мовного розмаїття його перекладів з урахуванням професійності їхнього виконання. Серед перекладознавців, роботами яких ми керуємося у своїй роботі, варто назвати В. В. Коптілова, М. Т. Рильського, Р. П. Зорівчак, Т. Р. Кияка, О. Чередниченка та ін. Перспективою подальших досліджень слугуватимуть перекладознавчі аналізи перекладів прозових і поетичних творів Т. Шевченка з урахуванням мовно-особистісних та культурологічних особливостей. Актуальність цього дослідження зумовлена хронологічним параметром та культурними факторами, які пов'язані з тим, що в березні 2014 р. міжнародна спільнота широко відзначала 200-річчя від дня народження Тараса Григоровича Шевченка – українського письменника (поета, драматурга, прозаїка), художника (живописця і гравера), громадського та політичного діяча, фольклориста, етнографа. Із 47 років життя 24 поет був у кріпацтві, десять – на засланні, а решту –

під наглядом жандармів російської імперії. Іван Франко, характеризуючи творчий спадок митця і сутність його життя та діяльності, зазначав, що «він був сином мужика і став володарем у царстві духа»; він був кріпаком і став велетнем у царстві людської культури; він був самоуком і вказав нові, свіжі й вільні шляхи професорам та книжним ученим.

Мета статті – проаналізувати мовний ландшафт інтернет-видань, присвячених перекладам творів Т. Шевченка іноземними мовами. Серед поставлених завдань виділяємо вивчення особливостей художніх перекладів прозових і поетичних творів, а також простеження рівня популярності та поширення перекладних творів митця.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Творчість Т. Г. Шевченка багатогранна й різножанрова, адже він був і глибоким ліриком, і творцем епічних поем, і видатним драматургом та різнобічно обдарованим митцем. Літературна спадщина Т. Г. Шевченка обіймає велику збірку поетичних творів («Кобзар»), драму «Назар Стодоля» і два уривки з інших п'єс; дев'ять повістей, щоденник й автобіографію, написані російською мовою, записки історично-археологічного характеру («Археологічні нотатки»), чотири статті та понад 250 листів. З мистецької спадщини Т. Шевченка збереглося 835 творів живопису і графіки, що дійшли до нас в оригіналах і частково у гравюрах та копіях. Її доповнюють дані про понад 270 утрачених і досі не знайдених мистецьких творів [7].

Варто звернути увагу на те, що форма і зміст художнього твору перебувають у нерозривній діалектичній єдності, тому найважливіше завдання художнього перекладу – збереження цієї єдності. Перекладач має не лише правильно відтворити ідеї автора прозового твору, драми чи поеми, а й відобразити спосіб художнього втілення цих ідей, передати образність оригіналу з не меншою силою, ніж це зробив його автор. Перекладознавці вважають досконалим той переклад, у якому ідейно-образна суть першотвору передано через відображення його семантико-стилістичної структури. Як зазначає В. В. Коптілов, «... переклад поезії істотно відрізняється від перекладу прози, оскільки сама природа поетичного твору має чимало відмінностей від природи твору прозового (значно більша вага окремого слова, широке використання фонетичних засобів організації тексту, ритміко-інтонаційна своєрідність і т. ін)» [2, с. 5].

Ярослав Лопушанський, сучасний дослідник рецепції української літератури в німецькомовному світі, вважає, що кожен, хто перекладає поезію Тараса Шевченка, стикається з багатьма труднощами. По-перше, для поезії Шевченка характерний внутрішній зв'язок із народною творчістю, народною піснею і національним колоритом. По-друге, одна з найскладніших проблем – це відтворення ритмо-мелодики оригіналу, поетичної інтонації Шевченка, з її легкою мелодикою і пісенною природою. По-третє, мова Шевченка в багатьох його творах переплетена із загальнонародною лексикою, містить елементи церковно-слов'янської мови, які часто мають різне смислове навантаження. А окремі твори мають своєрідне сатирико-саркастичне спрямування, а тому й важку для перекладу лексику [7].

Польські письменники й діячі культури зазвичай читали твори Т. Шевченка в оригіналі, проте, прагнучи донести творчість українського поетичного генія до свого народу, вони також робили їх переклади польською мовою. Поет Л. Совінський 1861 р. написав книжку «Тарас Шевченко», яку видрукував у Вільні того ж року, додавши й переклад «Гайдамаків». Це була перша ширша розвідка про нашого поета. А польський перекладач А. Гожалчінський у 1862 та 1873 р. видав свої збірки перекладів, у яких називає Шевченка пророком, що тримає лютню і співає народіві його власну народну пісню [5].

Шевченківський «Кобзар» у перекладі Владислава Сирокомлі був виданий тричі: 1863 р. – у Вільно, 1872 р. – у Варшаві, 1883 р. – у Львові.

У XIX ст. перекладів творів Т. Г. Шевченка польською мовою було небагато, що можна пояснити жорстокою царською цензурою. Хоча 1890 р. в Женеві вийшла друком збірка віршів Т. Г. Шевченка польською мовою, проте вона була одразу заборонена. Заслуговує на увагу збірка перекладів Сидора Твердохліба «Wiersze wybrane», видана у Львові 1913 р.

1921 р. у Варшаві вийшов перший збірник поезій «Zbiorek wybranych poezji», 1930 р. у Станіславі другий – «Trzy poematy», у Варшаві 1936 р. – третій «Poezja», який видав Павло Зайцев. У Польщі поширювалися також вибрані польські переклади поезії Тараса Шевченка «Taras Szweczenko. Utwory wybrane», що вийшли в Харкові 1931 р. за редакцією В. Гнатюка.

Окрім перекладів творів Т. Г. Шевченка польською мовою, у 1936–1938 рр. вийшла друком літературознавча розвідка Павла Зайцева «Шевченко і поляки», у якій також було вміщено декілька творів поета, не лише вже відомих, а й спеціально підготовлених для цього видання.

Після Другої світової війни популярність Тараса Шевченка в незалежній Польщі зростала. Так, 1952 р. вперше у Польщі було опубліковано переклад прози Тараса Шевченка, а саме його щоденника, що здійснила Олена Маркевич-Шанявська.

1955 р. у Варшаві вийшло нове видання вибраних творів Тараса Шевченка, яке містило вісімдесят найкращих перекладів. Серед перекладачів поряд із Сочінським і Сирокомлею та іншими письменниками XIX ст., були прізвища Ярослава Івашкевича, Володимира Слободника, Ястребця-Козловського, Леона Пастернака [4].

На шляху, який пройшла поезія Шевченка до багатьох європейських народів, велику роль відіграла німецька література. Перші переклади побачили світ в 70-ті рр. XIX ст. Анна-Галя Горбач (1924–2011) – літературознавець, перекладач української літератури німецькою мовою, видавець, громадська й політична діячка – за словами Я. Лопушанського – свідчить, що ініціатива походила від тирольського поета Йоганна Георга Обріста, який учителював у Чернівцях. На підставі підрядників, які йому склали українські колеги, він видав 1870 р. нарис про Тараса Шевченка. Видана Й. Обрістом книга мала назву «Тарас Григорович Шевченко – український поет. Нарис життя». А от додатком до неї стали переклади поезії Шевченка – 16 творів, серед яких були «Гамалія», «Іван Підкова», три частини з поеми «Гайдамаки», «Тарасова ніч», «Русалка», «Заповіт», «Утоплена». Проте, використовуючи підрядники, Й. Георг Обріст не зміг досконало передати німецькою мовою першотвір, і вони зазнали чимало критики. Утім, попри неї, багато дослідників наголошують, що велика заслуга Й. Георга Обріста полягає саме в тому, що він цією справою зайнявся.

Першими справді поетичними перекладами Т. Шевченка німецькою мовою вважають переклади Івана Франка. Загалом відомі до десяти спроб перекладу шевченківського «Заповіту» німецькою мовою. Окрім Івана Франка цей, перенесений, до речі, на ледь не всі найуживаніші мови світу вірш, перекладали зокрема Й. Георг Обріст і Остап Грицай.

А найактивніші спроби наблизити творчість Т. Шевченка до німецькомовного загалу припали на 30–50-ті рр. XIX ст. Над перекладами творів Т. Шевченка працювали німецькомовні поети й літератори, які під час гітлерівського режиму жили як емігранти в Радянському Союзі. Участь в проєкті з перекладу «Кобзаря» брали шестеро літераторів, серед яких відомий німецький поет, пізніше міністр культури НДР Альфред Курелла [3].

Поширення творів Т. Шевченка в Австрії пов'язане з перекладами їх у німецькій літературі. Початок перекладів і літературно-критичного осмислення творчості Тараса Шевченка в австрійській літературі поклав вищезгаданий Й.-Г. Обріст. Його книжка викликала зацікавленість творчістю українського митця і впродовж декількох десятиліть була тут єдиним основним джерелом інформації читачів про українського поета.

Значна роль у популяризації творів Тараса Шевченка в німецькомовних країнах у 70–80-і роки належала К.-Е. Францоу – авторові ґрунтовної розвідки «Малоросіяни і їхній співець» у збірці «Від Дону до Дунаю» (1878) і статей у періодичних виданнях. Разом із перекладами він розглядав творчість українського поета у зв'язку з розвитком української літератури, ставив Шевченка в один ряд з іншими визначними слов'янськими письменниками – А. Міцкевичем, І. Тургеневим, Л. Толстим.

У 1904–1906 рр. у Чернівцях вийшли «Вибрані поезії» Шевченка в перекладі С. Шпойнарівського, деякі з них передруковано у австрійських періодичних виданнях. Певну роль у популяризації творів поета в Австро-Угорщині відіграв віденський ліберальний журнал «Ruthenische revue» (1903–1905), що в 1906–1916 рр. виходив під назвою «Ukrainische Rundschau» («Український огляд»). На його сторінках опубліковано багато перекладів Шевченкових творів, статей і досліджень про нього. Зокрема, тут надруковано переклади Шевченка В. Горошовського, В. Фішера, та І. Франка. 1914 р. було видано спеціальний ювілейний номер журналу, присвячений Т. Шевченкові. Цей номер вийшов тоді й окремим збірником під назвою «Тарас Шевченко – найбільший поет України». Упродовж 1914–1916 рр. в австрійських періодичних виданнях надруковано 30 віршів і поем Т. Шевченка. Серед творів – «Заповіт», «Кавказ», «Мені однаково, чи буду» тощо. Деякі публі-

кації про Т. Шевченка, що з'явилися на сторінках австрійської періодичної преси під час Першої світової війни, мали наскрізь тенденційний характер, давали викривлене тлумачення творчості українського поета [6].

2009 р. світ побачила книга вибраних творів Т. Шевченка «Katerina und ausgewaelte Gedichte» в прямих перекладах німецькою мовою українських культуртрегерів, які володіли німецькою мовою – С. Шпойнардовського, І. Франка, О. Грицяя, К. Климковича. А поему «Катерина» наведено в перекладі Альфреда Курелли.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Отже, літературний ландшафт перекладів творів Т. Шевченка засвідчує, що творчість поета викликала значний інтерес у зарубіжних перекладачів, що уможливило представлення творчого спадку поета в міжнародних наукових та літературознавчих колах. Перспективою подальших студій слугуватимуть компаративні й зіставні перекладознавчі та культурологічні дослідження перекладів, які здійснили іноземні та вітчизняні перекладачі для визначення ролі фонових знань і їхнього впливу на переклад.

Джерела та література

1. Кияк Т. Р. Перекладознавство (німецько-український напрям) : підручник / Т. Р. Кияк, А. М. Науменко, О. Д. Огуй. – К. : Київський університет, 2008. – 543 с.
2. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. / В. В. Коптілов. – К. : Юніверс, 2002. – 280 с.
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dw.de/%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%8>
4. [<http://eprints.zu.edu.ua/8471/1/%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1>]
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.lit-jarmarok.in.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=190&Itemid=5&limit=1&limitstart=2].
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [<http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B2%D1%81%D1%82%D1%80%D1%96>]
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [<http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A8%D0%B5%D0%B2%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%B>]

Павлюк Алла, Рогач Оксана. Творческое наследие Т. Г. Шевченка в переводах иностранными языками. Стаття посвящена аналізу переводов Т. Шевченка иностранными языками, а также определению места творчества поэта в литературной жизни Западной и Северо-Западной Европы, установлению временных, количественных и качественных параметров переводов его произведений на польский и немецкий языки, описанию роли украинских переводчиков и писателей в презентации творчества поэта иностранному сообществу, выделению имен основных зарубежных переводчиков Т. Шевченка, прослеживанию важности фоновых знаний и их влияния на результаты перевода. Особое внимание обращено на особенности языка произведений Т. Шевченка, которые создают значительные сложности для перевода: внутренняя связь с народным творчеством, с народной песней и национальный колорит; особенная ритмомелодика и песенная природа; использование большого количества общенародной лексики, элементов церковно-славянского языка; своеобразное сатирико-саркастическое направление.

Ключевые слова: Т. Шевченко, перевод, фоновые знания, национальная культура, польскоязычный и немецкоязычный переводы.

Pavliuk Alla, Rohach Oksana. T. Shevchenko's Works in the Translations into Foreign Languages. The article deals with the analysis of T. Shevchenko's works into foreign languages, with definition of the poet's works in the literary life of Western and Northern-Western Europe, with the description of the time, qualitative and quantitative parameters of the translations of his works into Polish and German, with the analysis of the role of the Ukrainian translators and writers in the presentation of the poet's literary works to the foreign community, with the distinction of the names of the main foreign translators of T. Shevchenko's works, with the justification of the importance of the background knowledge and its influence on the results and accuracy of translation. A special attention has been paid to the peculiar features of T. Shevchenko's language and style that are unique but difficult to be translated: inner connection with folklore, national songs and national colouring; peculiar rhythm and melody of the poems; usage of many colloquialisms, elements of the old Slavic language; original critical and sarcastic tone of the literary works.

Key words: T. Shevchenko, translation, background knowledge, national culture, Polish and German translations.

Стаття надійшла до редколегії
31.03.2014 р.